

10 mars 1945.

STATSMINISTEREN

Arkiv

I dag er det 10 år siden jeg tiltratte som Statsminister.

Et ti-års-jubileum som regjeringssjef er noe utenfor det vanlige ikke bare i Norge, men også i alle andre demokratiske styrte land i Europa. Jeg er selvfølgelig klar over, at hvis ikke krigen og okkupasjonen hadde kommet, så ville vi i dag vanskelig ha hatt noe slikt jubileum. Vi må imidlertid regne med de foreliggende forhold, og da vil en ganske snart bli oppmerksom på hvilken stor betydning det har hatt for Norges sak, at vi har hatt en anerkjent konstitusjonell norsk Regjering her i London. Jeg finner derfor ingen grunn til å sette disse fem år av min Statsminister-tid i noen dårligere klasse enn de fem år jeg var i Norge.

Nå vel. Dagen i dag var i motsetning til den 20 mars 1935 en strålende dag. Da var det sur mars-stemming over Oslo. Snesørpe og kald vind. I dag hadde vi sol over London. I Hyde Park var ved middagstider alle benker fullt besatt av et vår-og sol-nyttende publikum.

Straks etter at jeg var kommet på kontoret i dag - morges møtte det opp en deputasjon bestående av kontorsjef Gjesdal som ordfører, medisinaldirektør Evang, sekretær Ragna Hagen, byråsjef Åke Ordning, professor Birger Bergersen og konsulent Junnaná.

Gjesdal gratulerte med dagen og sa, at det var en hel del venner som gjerne på denne måte ville ønske Statsministeren til lykke med 10-års-dagen. Han hadde av Statsministeren fått høre, at Statsministeren mente at årsaken til at Regjeringen hadde fått en så lang levetid var, slik som Statsministeren uttrykte seg "Norges ulykke". Statsministeren hadde like overfor ham gitt uttrykk for, at hvis normale forhold hadde vært herskende i Norge, så var det vel lite

sjanse for at Regjeringen ville ha overlevet de to valg som ville blitt holdt, nemlig i 1940 og 1944. Gjesdal var ikke enig i denne betraktning. Han mente, at med den posisjon som Regjeringen allerede i 1940 hadde hos det norske folk, så ville Regjeringen, - selv om ikke Arbeiderpartiet som Regjeringen var utgått fra, hadde fått flertall i Stortinget ved 1940 års valg - likevel blitt stående. Han trodde ikke at det hadde vært noen større mulighet for at noen annen Regjering ville ha gått inn og overtatt arbeidet nettopp da under verdenskrigen. Hvordan det nå var med dette spørsmål, sa Gjesdal, så stod vi nå overfor resultatet, en 10 års Regjering, - et resultat som var enestående i norsk parlamentarisk historie.

Gjesdal ville på de tilstedeværendes vegne takke for det arbeid som var utført, og uttale håpet om, at når Norge igjen var fritt, så ville iallfall Statsministeren være å finne blandt dem som skulle lede landet framover.

Som et minne om denne dagen ville han tillate seg å overrekke Statsministeren en adresse, undertegnet av 26 venner og kjente i administrasjonen her i London. Det var nok flere som gjerne hadde ønsket å bli med på denne adressen, men det var gått i en fart å få den i stand, og derfor hadde det ikke vært tid til å forelegge den for flere.

Ved siden derav ville de også overrekke Statsministeren en minnegave på denne 10-års-dagen. Det var et sølvkrus, engelsk arbeid fra George III's tid med Årstallet 1778. Han håpet at dette ville bli et minne både om regjeringstiden og om oppholdet her i London.

Jeg ~~Statsministeren~~ takket for oppmerksomheten og for gaven. Jeg må si at jeg var overrasket da jeg fikk se dere komme inn alle sammen, sa jeg. Jeg hadde ikke ventet meg dette.

Det er sagt her i dag, at det er et sjeldent jubileum vi feirer, og det må jeg vel si er riktig. Det er vel ingen Statsminister i Norge som har sittet så lenge. Det ble

også sagt, at dersom krigen ikke var kommet, så hadde jeg likevel kunnet feire lo års jubileum som Statsminister. Det er nå ikke jeg så sikker på. Jeg tror, at med de parti-manövrer og med den parti-stilling vi hadde i Norge, ville den nåværende Regjering ha måttet gå. Valget i 1940 ville ha ført til forandringer i Regjeringen. Det er helt sikkert at hvis ikke krigen var kommet, var Regjeringen blitt følt, for det ble drevet ganske sterk jakt på den i tiden før 1940. Regjeringen ville ikke fått noen lang levetid etter valg, kanskje til januar-februar 1941. Så rart det høres å si at krig forlenger liv, så kan det vel sies at den har gjort det for denne Regjeringens vedkommende. At denne Regjeringen, og iallfall jeg personlig, kommer til å fortsette når vi kommer hjem, er vel tvilsomt. Men det får nå gå som det kan med det.

Jeg takket deretter hver især av de fremmøtte.

Regjeringskonferanse holdes hver tirsdag. Og det var ingen unntagelse i dag.

Da jeg kom inn i konferanserommet var alle Regjeringens øvrige medlemmer samlet.

Utenriksminister Lie tok straks ordet, og ønsket Statsministeren til lykke med dagen. Det var nok så, at det kun var fire igjen av dem som opprinnelig gikk inn i Regjeringen 20 mars 1935, men samtlige Regjeringens medlemmer ville gjerne få overrekke Statsministeren et minne om denne dagen.

Og så trakk Utenriksminister Lie også fram et stort sølvkrus, av norsk arbeid. Det var gammelt og vakkert, noe yngre enn det jeg tidligere hadde fått, men det var norsk arbeid, datert 1812.

Også her måtte jeg da igjen ta opp en takketale, og si en hel del vakre ord om samarbeidet mellom Regjeringens medlemmer, som kanskje ikke jeg hadde vært den første til å fremme, men Regjeringens medlemmer hadde alltid vist en overbærenhet mot meg i hissige stunder. Jeg håpet at

vi så snart som mulig kunne komme hjem og legge ned arbeidet og resultatene av vårt arbeid for det norske folk. Siden fikk jo utviklingen bestemme hvordan forholdene skulle ordnes videre framover.

Kongen hadde på et tidlig tidspunkt, -vistnok en måned i forveien, - sagt fra, at han ønsket å gi en lunsj for Regjeringens medlemmer på denne dag. Lunsjen ble holdt på Claridges Hotel klokken 1. Samtlige Regjeringens medlemmer var til stede, og dessuten statarådssekretæren, ekspedisjonssjef Tøstrup.

Under lunsjen holdt Kongen en tale, og vendte seg i den ne til samtlige Regjeringens medlemmer i alminnelighet og i særdeleshet til Statsministeren. Han takket Regjeringen for det arbeid den har utført, og for samarbeidet, som hele tiden har vært det mest utmerkete mellom ham og Regjeringen. Han sa, at det arbeid Regjeringen har utført her over i England visste han hadde hatt stor betydning for Norges stilling nettopp i disse vanskelige tider. Regjeringen hadde ved sitt arbeid opparbeidet en good will, som ikke bare ville være oss til gagn nå, men også i lang tid framover. Han var oppmerksom på at dette jubileet var enestående i Norges historie, og det var vel kanskje vanskelig å peke på en så lang levetid for noen regjering i noe land, hvor det demokratiske styre var gjennomført. Han hadde dog ikke noe håp om at han skulle kunne få en ny regjering i sin levetid som satt i 10 år.

Jeg takket Kongen, både for at vi hadde fått anledning til å være hans gjester på denne dag, og dessuten for de varme og vakre ord han hadde henvendt til Regjeringen. Jeg sa, at jeg for min del ikke var sikker på om Regjeringen var blitt sittende i 10 år, hvis Norge hadde klart å holde seg utenfor verdenskrigen. Det var jo så, at det var egentlig to ting, som betinget en regjeringens levetid: Den første var at regjeringen kunne skaffe seg et godt og solid flertall i Stortinget. Vi fikk ikke flertall ved valget i 1936, og jeg kunne jo vanskelig uttale meg om

hvordan forholdet hadde villet bli om det norske folk var gått til valg i 1940. Men det kunne vel vært mulig at det var like stor sjanse for at Regjeringen da var blitt satt på døren.

Det annet moment som kunne hjelpe å befordre en lang levetid for Regjeringen, det var at Statsministeren især måtte være i besittelse av en stor smidighet, og, jeg måtte bruke ordet glatthårethet, slik at han kunne skaffe seg flertall for sine saker, snart fra den høyre og snart fra den venstre side, - en politikk som man i Sverige hadde døpt for vågmästare-politikk. Jeg for min del hadde ikke denne smidighet, så jeg tørde ikke ha bygget en regjerings levetid på den.

Etter at vi var kommet hit til England kunne det være mange ganger at tanken om en ny regjering var dukket opp hos meg. Det kunne være i tunge stunder. Og det kunne også være ut fra den oppfatning, at jeg var sikker på at Hans Majestet ville kunne skaffe seg like så dyktige, likeså framsynte menn i en regjering blandt nordmenn her ute i England, og at han også som statsminister hadde villet finne en mann som på mange måter fyllte stillingen på en mere myndig måte enn jeg hadde maktet å prestere. Men når jeg aldri hadde tatt opp det spørsmålet, hverken med Regjeringen eller med Hans Majestet, var det for det første fordi jeg fant, at i det mandatet vi fikk på Elverum den 9 april 1940 lå det noe av en forpliktelse. Det lå en forpliktelse til å forsøke å fullføre arbeidet så langt som ens evner og krefter tillot. Jeg har hele tiden funnet at vi hadde en forpliktelse på oss like overfor det mandatet som da ble gitt oss.

Dessuten så en hvordan hjemmefronten i Norge bar alle vansker og enda holdt ut i kampen, og da måtte det vel bli betraktet som feighet om Regjeringen hadde gått fra arbeidet her ute i England.

Og sist men ikke minst var det Hans Majestets eksempel som tilsa at Regjeringen hang i til Norge var befridd.

Hans Majestet hadde i dag rettet en takk til Regjeringen for det arbeid den hadde utført. Jeg sa, at hvis jeg fikk lov til å omvurdere betydningen av det arbeid som var utført her ute, så var det nok Regjeringen som måtte rette takken til Kongen, og ikke omvendt. Hele Regjeringen var nemlig enig om at Hans Majestets eksempel i denne tid hadde vært en styrkelse og et forbillede for Regjeringen på mange måter.

Jeg sluttet med å takke Hans Majestet for samarbeidet i disse 10 år, - for alle de samtaler, rådslagninger, og de mange gode råd og veiledninger som Hans Majestet hadde gitt oss, især i den første tid etter at vi tiltrådte, da vi var ganske nye i vervet, og dessuten i særdeleshet under arbeidet her over i England.